

УДК 811. 161. 2' 367

Попова І.С.

ПРО МОДЕЛЮВАННЯ В СИНТАКСИСІ ЯК МЕТАМОВНУ ПРОБЛЕМУ

У статті йдеться про моделювання в синтаксисі як важливу метамовну проблему. Актуалізовано три іпостасі поняття **модель**: структурний чи функційний аналог явища; своєрідна метамова; певна лінгвістична одиниця.

Ключові слова: синтаксис, метамова, модель, операції відображення та контамінування образів.

Вивчаючи й описуючи різні лінгвістичні явища, як мовознавці, так і педагоги-словесники віддавна розглядали найрізноманітніші схеми, графічні та аналітичні подання багатьох фактів мови й мовлення, тобто так чи інакше моделювали не лише власне мовні одиниці, а й процеси, пов'язані з аналізом і відтворенням мовленнєвих ланцюгів, з механізмами функціонування мови. Таблиці класифікації звуків мовлення, схеми відмінювання чи дієвідмінювання, наявні синтаксичні зв'язки між компонентами будь-якої конструкції тощо – усе це моделі, до того ж моделі різних рівнів структури мови. Однак до середини минулого століття, фактично до організаційного оформлення в мовознавстві його прикладного напрямку, який потребував залучення в науку про мову апарату точних наук, зокрема, структурних і логіко-математичних методів, а також електронно-обчислювальної техніки, моделювання практично не використовували як спеціальний метод лінгвістичного аналізу, хоч передумови для внесення цього методу в дослідний арсенал мовознавства були завжди через цілком об'єктивні причини: специфіку самої мови як предмета науки загалом і специфіку її синтаксичного рівня зокрема.

Моделювання представники різних наук використовують здебільшого тоді, коли сам об'єкт дослідження через певні причини не доступний для безпосереднього спостереження й вимірювання, і загалом модель тлумачать як таку уявну чи матеріально реалізовану систему, яка, відображаючи або відтворюючи об'єкт дослідження, здатна заступати його так, що її вивчення дає нову інформацію про цей об'єкт [30, с. 19]. Трактують модель і як систему деяких об'єктів (будь-якої фізичної природи), структура чи поведінка якої відповідно відтворює структуру або поведінку іншої системи об'єктів, що є предметом дослідження [22, с. 16]. Так, не маючи змоги під час вивчення, наприклад, географії безпосередньо розглянути обриси будь-якого континенту або простежити шлях якоїсь річки та її притоків, можемо використати карту чи глобус, які і є моделлю земної кулі. Дослідник не може побачити тих тектонічних процесів, що відбуваються на дні океану й спричиняють руйнівні цунамі, але він може змоделювати ці процеси та їхні наслідки. Викладач хімії

не може показати учням, з яких компонентів складається, наприклад, сірчана кислота, і пише її формулу H_2SO_4 , тобто знову ж використовує певну модель виучуваного явища. Схожа ситуація й у лінгвістиці.

Саму мову, як відомо, дослідник субстанціонально не може передати. Вивчаючи її, ми послуговуємося якоюсь іншою субстанцією, а отже, певною її природною чи створеною руками людини моделлю. Що стосується синтаксису, то обсяг конструктивних утворень, які є в його компетенції, настільки великий, що робити узагальнення на основі лише безпосередньо спостереженого конкретного матеріалу загалом немає сенсу. Синтаксис із самого початку оперує переважно тими чи тими моделями, найзагальнішими категоріями на зразок *словосполучення, речення, конструкція*, не прив'язуючи їх до певної лексики, до певних граматичних значень.

Метод моделювання свого теоретичного обґрунтування й практичного використання набув передусім у структурному й прикладному мовознавстві, бо як свого часу справедливо відзначила Л. М. Засоріна, саме «вивчення внутрішньої структури мови потребує особливих методів, зокрема гіпотетико-дедуктивних методів, з опертям на формалізацію й моделювання мовних явищ» [8, с. 8]. Спочатку поняття **модель** поділили на дві іпостасі, одна з яких за традицією була кваліфікована як структурний чи функційний **аналог** виучуваного явища [8, с. 256], інша – як своєрідна **метамова**, тобто система деяких правил, у межах яких дослідник вивчає граматику певної мови й формує результати своїх досліджень [8, с. 257], а потім – і на три, охопивши цим поняттям модель як **лінгвістичну одиницю** [19]. У цьому разі модель як лінгвістична одиниця, як структурний чи функційний аналог виучуваного є результатом функціонування моделі-системи, результатом її накладання на конкретний мовленнєвий матеріал [18, с. 7].

Окремі метамовні аспекти побудови синтаксичних моделей досліджено і лінгвістичну модель уже практично однозначно тлумачать як модель певного явища мови й мовлення, будь-якої лінгвістичної одиниці або здійснюваног в процесі комунікації акту, а також будь-якої функційної системи разом, наприклад, з мовленнєвим апаратом людини. Синтаксичні моделі через неосязність відповідного матеріалу й особливий статус синтаксису як вершинного рівня структури мови, а отже, і надзвичайну його значущість є настільки неординарними, різноманітними у своєму вияві й у своїх теоретичних передумовах, що потребують спеціального розгляду. Модель у синтаксисі – це одна з основних його категорій, оскільки саме в синтаксисі моделюють передусім явища, пов'язані не лише з їхніми фізичними характеристиками, з їхньою субстанцією, а й зі структурними та функційними параметрами цих явищ, утілених у певні мовленнєві ланцюги.

Лінгвістичні моделі орієнтовані на виконання найрізноманітніших завдань як теоретичного, так і прикладного, зокрема, і дидактичного характеру, і будують ці моделі по-різному залежно від того, кому вони адресовані і які метамовні функції повинні виконувати. Малоймовірно, що, наприклад, структурні схеми українського речення, цілком доступні для осмислення студентам філологічних спеціальностей вишів, потрібно пропонувати

школярам, які вивчають синтаксис у шостому чи сьомому класах. І звичайно ж, немає потреби задавати студенту процедуру синтаксичного аналізу речення з тим самим ступенем формалізованості, з яким ця процедура задається комп'ютеру відповідною програмою. Отже, і моделі речення як зразки деякої синтаксичної конструкції, призначені для людини й машини, будуть, очевидно, різні. Зі свого боку, різні підходи до побудови лінгвістичних моделей зумовлюють і різні їхні класифікації, вибір для таких класифікацій різних підстав, кожна з яких може формувати клас лінгвістичних моделей із цілком певними їхніми властивостями.

Найприроднішою класифікацією лінгвістичних моделей є їхня класифікація за характером модельованого об'єкта, модельованого мовного рівня. Зокрема, разом із синтаксичними моделями були свого часу побудовані фонологічні моделі [22], моделі слова [12], членів речення [9], елементарної граматичної категорії [4], парадигми й частини мови [24], такого поняття, як смисл [16; 26] та ін. Моделі кожного з указаних явищ відповідно до загального визначення цього поняття поділяють на структурні та функційні.

Лінгвістичні моделі розрізняють і за характером їхнього теоретичного апарату, утворюючи групи ймовірно-статистичних, теоретико-множинних, статистико-комбінаторних моделей, що так само можна поділити на алгоритмічні моделі, в основі яких лежить деякий алгоритм, і моделі-обчислення, побудовані за аналогією з математичною системою, яка охоплює вихідні елементарні поняття як певні матеріальні знаки, з якими потім за прийнятими в системі точними правилами відбуваються операції, потрібні для виконання поставленого завдання [11, с. 191]. Є дихотомія, у якій моделі поділяють на описові й відтворюючі. Перші із цих моделей є пояснювальні, і вони повинні несуперечливо пояснити дію мови, незалежно від того, як мову моделюють – загалом або в окремій її частині. Відтворюючі моделі, за В.Г. Волошиним, набувають цінності тоді, коли справлений ними результат є таким, який був би отриманий внаслідок діяльності людини [2, с. 24]. Є й низка інших дихотомій: мовні й мовленнєві моделі, семантичні й несемантичні, формалізовані й неформалізовані тощо. У такому разі та сама модель може бути кваліфікована за кількома її параметрами одночасно, а відповідно будуватися, спираючись не на одну якусь теоретичну підставу, а також з орієнтацією на її використання на різних мовних рівнях так само, як будь-який із класичних методів лінгвістичного аналізу (описовий, зіставний, порівняльно-історичний та ін.) може бути використаний у дослідженнях як у галузі фонології, так і в галузі лексикології та граматики. Тому, якщо принаймні йдеться про синтаксичні моделі, то, мабуть, доцільним є протиставити один одному лише два класи моделей з однією спільною їхньою прагматикою, але різними засобами вираження й формального подання тих чи тих синтаксичних явищ: або графом, або аналітичним виразом. У зв'язку із цим розрізняють і два основні типи синтаксичних моделей – графічні й аналітичні. Решту в цих моделях потрібно, як нам видається, розглядати лише як окремі параметри якоїсь конкретної моделі, її своєрідні змінні. Найістотніше в будь-якій моделі – це ступінь її адекватності, її здатність бути аналогом виучуваного явища, а не її

апаратна конфігурація й навіть не рівень формалізації. Оскільки синтаксичні моделі орієнтовані переважно на опис матеріальної структури мовленнєвого ланцюга, яка постає лише в характері наповнювальних цей ланцюг граматично значущих компонентів та наявних між ними відношень, такі моделі повинні оперувати найзагальнішими категоріями як предметного, так і процедурного змісту. А це або граф, або формула. Граф у цьому разі можуть супроводжувати якісь елементи формули, а до аналітичного виразу можуть бути залучені ті чи ті графічні побудови.

Потрібно відзначити, що в практиці лінгвістичних досліджень мовознавці будували конкретні моделі переважно двох синтаксичних одиниць – речення й словосполучення. Відповідно й комплекс синтаксичних моделей в україністиці вичерпують моделями вказаних одиниць, до того ж вичерпують у багатьох наукових виданнях тим, що прийнято після виходу у світ «Граматики сучасної російської літературної мови» [3] називати **структурною схемою** речення й використовувати як синонім власне терміна **модель**. О.І. Леута, комплексно описавши динамічні, інактивні та статичні моделі дієслівних речень української мови, також підкреслює: “Поняття “модель речення” є своєрідним зразком побудови речення, певним результатом типізації різноманітних сторін структурної і семантичної організації речення. У цьому розумінні поняття “модель речення” зближується з такими поняттями, як “формула речення”, “структурна схема речення” [15, с. 97].

Найпоширенішою, реально функційною графічною моделлю речення в україністиці є, на нашу думку, модель, що спирається на граматику дерев залежностей. Теоретичні основи цієї граматики закладені ще в традиційному синтаксисі, а в сучасній її інтерпретації викладені в працях І.Б. Долініної [5], Л. Небеського [21], С.Я. Фітіалова [27], Н. Хомського [28; 29] та інших лінгвістів, які орієнтувалися на ідеї й методи структурного та прикладного мовознавства.

Дуже цікаву, але технічно складнішу, ніж грамика дерев залежностей, графічну модель речення побудувала з опертям на основні процедури деривації, І. П. Севбо [25]. Її графи, як і графи власне дерева залежностей, репрезентують у специфічних термінах загальну синтаксичну структуру кожного конкретного речення, але ці графи більше деталізовані, а тому й менш наочні й не настільки вільно, як дерево залежностей, можуть бути співвіднесені з реальним мовленнєвим матеріалом.

Дещо простіша графічна модель речення, що побудував А.М. Мухін і назвав юнкційною моделлю. У юнкційній моделі фіксують лише кількість компонентів, що входять до висловлення, і характер синтаксичних відношень, що їх пов'язують. Лексичне наповнення речення не вказують, а саму модель подають не як дерево з його обов'язковими атрибутами: вузлами й гілками, – а як деяку конструкцію в її інженерному (як на кресленні) оформленні [20].

Однак і юнкційні моделі, на нашу думку, не мають достатнього ступеня узагальнення, потрібного для побудови інформативної й адекватно інтерпретованої структурної схеми, чи формули, українського речення загалом

або хоч би українського речення певного типу (двоскладного чи односкладного; інфінітивного чи номінативного; простого чи складного).

До графічних моделей можна віднести й різні не канонізовані окремі схеми, використовувані переважно для наочної ілюстрації тих чи тих синтаксичних явищ. Основне призначення цих моделей – це все ж процес навчання мови. Однак графічні моделі використовують і в прикладному мовознавстві під час побудови, наприклад, алгоритмів автоматичного аналізу тексту, оскільки алгоритмісту часто буває значно легше простежити за деривацією синтаксичних конструкцій (а відповідно й відобразити її в алгоритмічній блок-схемі) за заданим йому графом, аналогічним дереву залежностей, ніж за словесним описом відповідного процесу.

Сфера застосування аналітичних моделей значно ширша, та й самі вони істотно різноманітніші, ніж графічні, мають незрівнянно більші можливості, ними більшою мірою послуговуються в різних наукових, науково-методичних і навчальних виданнях, зокрема, і в доробках українських мовознавців.

Найвідомішими з реально функційних аналітичних моделей у синтаксисі є так звані структурні схеми речення, які моделюють його предикативну основу, якщо йдеться про просте речення, і загальні принципи об'єднання таких предикативних основ у межах складного речення як однієї комунікативної одиниці. Визначають структурну схему речення як той абстрагований зразок, за яким може бути побудоване самостійне й незалежне повідомлення [3, с. 546]. У цьому разі вважають, що за умови лексичного наповнення структурної схеми речення вона власне реченням стає й може функціонувати як окрема фраза, окрема комунікативна одиниця. Уважають також, що структурні схеми можна задати кінцевим і навіть не дуже великим списком і що вони загалом описують синтаксичний лад тієї чи тієї мови в системі її основних комунікативних одиниць.

Структурні схеми речення в їхній процедурній частині беруть початок, імовірно, від загальніших синтаксичних моделей, які можна назвати моделями відображення й суть яких полягає в тому, що конкретні лексеми деякого мовленнєвого ланцюга під час опису його синтаксичної структури замінюють символами відповідних класів слів (парадигматичних чи синтагматичних), тобто застосовують операцію відображення множин слів на множину їхніх класів, і розглядають не самі мовленнєві ланцюги, а їхні образи. Піонером такої процедури в мовознавстві, наскільки нам відомо, була О. С. Кулагіна [13]. Запропонована нею модель дуже проста за своєю суттю й досить репрезентативна. Лінгвіст може працювати не з нескінченною кількістю конкретних синтаксичних конструкцій на зразок *поїхати вчитися, поїхати несподівано, поїхати до Києва, поїхати потягом* тощо, а з істотно репрезентативнішими аналітичними моделями таких конструкцій, їхніми образами: **Ін Ін**; **Ін Пс**; **Ін Пм Ім**; **Ін Ім** тощо, – які загалом відображають лінгвістичну сутність відповідних конструкцій і, безумовно, полегшують усі здійснювані з ними формальні операції (Ін – інфінітив; Пс – прислівник; Пм – прикметник; Ім – іменник). Але об'єктом дослідження буде запропоновано, наприклад, не власне речення *Мій друг вирішив несподівано поїхати вчитися до*

Києва потягом, а його (за термінологією О. С. Кулагіної, В-структура) образ: **За Ім До Пс Ін Ін Пм Ім Ім** (За – займенник; До – дієслово). Видобути з нього будь-яку інформацію або скільки-небудь змістово охарактеризувати його хай навіть лише як граматичне явище надзвичайно проблемно, оскільки в наведеному образі практично ніяк не виражені власне синтаксичні відношення між його компонентами, а отже, прообразом цього образу, тобто вихідним аналізованим мовленнєвим ланцюгом, може бути будь-яка інша синтаксична конструкція, наповнена тими самими парадигматичними класами слів, але з іншими, ніж у наведеному реченні, синтаксичними відношеннями. Не випадково у зв'язку із цим моделі відображення, як ніякі, мабуть, інші, постійно модифікувалися.

Досить ефективну аналітичну модель відображення, модель контамінованих образів, запропонував І. І. Меншиков [17; 18]. Ця модель працює як з парадигматичними класами слів під час моделювання словосполучення, так із синтагматичними під час моделювання структури речення. На відміну від інших моделей відображення, у моделі контамінованих образів операція відображення множини слів на множину класів доповнена операцією контамінованих образів, що робить цю модель репрезентативнішою й розширює її можливості та сферу використання. Застосовуючи переваги операції контамінованих образів, можна запропонувати таку процедуру моделювання.

Спочатку мовленнєві ланцюги замінюють їхніми образами, наприклад: *нова книжка* – **Пк Ім**; *мій друг* – **За Ім**; *прочитаний лист* – **Дк Ім** (Дк – дієприкметник); *моя біла сукня* – **За Пк Ім**; *велика кам'яна хата* – **Пк Пк Ім**; *це цікаве газетне повідомлення* – **За Пк Пк Ім** тощо. Після цього відбувається операція контамінування образів, тобто зведення їх в один аналітичний вираз, у якому позиційно еквівалентні класи слів виписані в стовпчик за зменшенням їхньої частоти, а факультативні (не обов'язково наявні в цій конструкції) класи беруть у круглі дужки, кількість яких указує різний ступінь факультативності. Контамінуючи одержані внаслідок першої операції образи, будемо мати таку модель:

$$\left(\begin{array}{c} \text{Пк} \\ (\text{За}) \\ \text{За} \end{array} \right) \begin{array}{c} \text{Пк} \\ \text{За} \\ \text{Дк} \end{array} \text{Ім}$$

Кваліфікувати одержану модель можна як структурну модель атрибутивного словосполучення з узгодженим означенням у препозиції. І якщо *нова книжка* й *мій друг* – це конкретні мовленнєві одиниці, а **Пк Ім** та **За Ім** – їхні моделі як конструкцій, що складаються з будь-яких прикметника й іменника, будь-якого ад'єктивного займенника й іменника, то побудований контамінований образ – це вже за умови відповідного обсягу вихідного матеріалу модель певного синтаксичного явища, у цьому разі атрибутивної конструкції, загалом. Остання є лінгвістичною одиницею, що перебуває в ряду не лише таких одиниць, як **Пк Пк Ім** чи **До Ім**, а й таких, як **S¹ S** (S – речення;

л – ланцюговий зв'язок); {W} (W – словоформа); {L S} (L – надфразна єдність) тощо, до того ж протиставлена і будь-якій з перших, і будь-якій із других за цілком певними її параметрами.

Отже, як метамовна величина синтаксису лінгвістична модель є ефективним інструментом наукового дослідження, а також способом подання його результатів. Так само може бути побудована модель будь-якої іншої конструкції, зокрема, і модель комунікативної одиниці будь-якої складності.

Безперечно, якоїсь єдиної, універсальної моделі немає та й бути, мабуть, не може ні в одній з її іпостасей. Не можна звести до якогось одного, наприклад, структурного, аналога всю різноманітність синтаксичних конструкцій, що функціонують у мові, з одного боку, і вже явно немає змоги описати граматику будь-якої розвиненої, зокрема й української, мови в межах будь-якої однієї концепції, з іншого боку, навіть якщо цю концепцію кваліфікувати на цей момент як абсолютно прийнятну. І цілком правий М.Д. Андреев, стверджуючи, що жодна модель не може бути придатною для виконання всіх завдань, пов'язаних з використанням модельованої мови: для цієї універсальної мети придатна лише вона сама. Якою б досконалою не була модель, продовжує дослідник, мова росте, змінюється й рано чи пізно виходить з кадру моделі, тому ні в якому разі не потрібно ототожнювати мову з тими чи тими метамовними побудовами [1, с. 20].

Моделювання в синтаксисі – дуже важливий і цілком потрібний категорійний складник синтаксичних досліджень, що входить до комплексу інших складників, без яких не може бути об'єктивований і відповідний рівень структури мови, таких, зокрема, як синтаксична одиниця та синтаксичний зв'язок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев Н.Д. Статистико-комбинаторные методы в теоретическом и прикладном языковедении / Н.Д. Андреев. – Л.: Наука, 1967. – 404 с.
2. Волошин В.Г. Комп'ютерна лінгвістика / В. Г. Волошин. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2004. – 382 с.
3. Грамматика современного русского литературного языка / под ред. Н.Ю. Шведовой. – М.: Наука, 1970. – 768 с.
4. Добрушин Р. Л. Элементарная грамматическая категория / Р.Л. Добрушин // Бюл. объединения по проблемам машинного перевода. – М., 1957. – № 5. – С. 19–21.
5. Долинина И.Б. Системный анализ предложения (На материале английского языка) / И.Б. Долинина. – М.: Высш. шк., 1977. – 176 с.
6. Загнітко А.П. Позиційна модель речення і валентність дієслова / А.П. Загнітко // Мовознавство. – 1994. – № 2–3. – С. 48–56.
7. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови. Синтаксис / А.П. Загнітко. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с.
8. Засорина Л.Н. Введение в структурную лингвистику / Л. Н. Засорина. – М.: Высш. шк., 1974. – 320 с.
9. Іваницька Н.Л. Двоскладне речення в українській мові / Н. Л. Іваницька. – К.: Вища шк., 1986. – 168 с.
10. Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства / Ю. О. Карпенко. – К.: Академія, 2006. – 336 с.

11. Кондаков Н.И. Логический словарь / Н. И. Кондаков. – М. : Наука, 1971. – 638 с.
12. Кузнецов П.С. Опыт формального определения слова / П.С.Кузнецов // Вопр. языкознания. – 1964. – № 5. – С. 75–77.
13. Кулагина О.С. Об одном способе определения грамматических понятий на базе теории множеств / О.С. Кулагина // Проблемы кибернетики. – М.: Физматгиз, 1958. – Вып. 1. – С. 203–214.
14. Лев Л.С. Про моделювання структури словосполучень сучасної англійської мови / Л.С. Лев // Структура мови і статистика мовлення. – К. : Наук. думка, 1974. – С. 128–137.
15. Леута О.І. Структура і семантика дієслівних речень в українській літературній мові: монографія / Олександр Леута. – К. : Такі справи, 2008. – 208 с.
16. Ломтев Т.П. Конструктивное построение смыслов имен с помощью комбинаторной методики (Термины родства в русском языке) / Т.П. Ломтев // Филол. науки. – 1964. – № 3. – С. 108–120.
17. Меньшиков И.И. Модель контаминированных образов в синтаксисе / И.И. Меньшиков. – Днепропетровск: ДГУ, 1972. – 140 с.
18. Меньшиков И.И. Модель предложения и его парадигма / И.И. Меньшиков. – Днепропетровск: РИО ДГУ, 1979. – 80 с.
19. Меньшиков И.И. Модель как лингвистическая единица и лингвистическая категория / И.И. Меньшиков // Ученые записки Тавр. нац. ун-та им. В.И. Вернадского. Серия “Филология. Социальные коммуникации”. – Симферополь: ТНУ, 2011. – Т. 24 (63), № 2–4, 3. – С. 94–98.
20. Мухин А.М. Структура предложений и их модели / А.М. Мухин. – Л. : Наука, 1968. – 231 с.
21. Небеский Л. Об одной формализации разбора предложения / Л. Небеский // Математическая лингвистика. – М. : Мир, 1964. – С. 145–149.
22. Пиотровский Р.Г. Моделирование фонологических систем и методы их сравнения / Р.Г. Пиотровский. – Л.: Наука, 1966. – 299 с.
23. Почепцов Г.Г. Конструктивный анализ структуры предложения / Г.Г. Почепцов. – К.: Вища шк., 1971. – 192 с.
24. Ревзин И.И. Логическая модель парадигмы и части речи / И.И. Ревзин // Проблемы грамматического моделирования. – М. : Наука, 1973. – С. 3–23.
25. Севбо И.П. Графическое представление синтаксических структур и стилистическая диагностика / И.П. Севбо. – К. : Наук. думка, 1981. – 192 с.
26. Скороходько Е.Ф. Лінгвістичні основи автоматизації інформаційного пошуку / Е.Ф. Скороходько. – К.: Вища шк., 1970. – 244 с.
27. Фитиалов С. Я. О моделировании синтаксиса в структурной лингвистике / С.Я. Фитиалов // Проблемы структурной лингвистики. – М. : Изд-во АН СССР, 1962. – С. 100–114.
28. Хомский Н. Синтаксические структуры / Н. Хомский // Новое в лингвистике. – М.: Изд-во иностр. лит., 1962. – Вып. 2. – С. 412–527.
29. Хомский Н. Аспекты теории синтаксиса / Н. Хомский. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1972. – 260 с.
30. Штофф В.А. Моделирование и философия / В. А. Штофф. – М.; Л.: Наука, 1966. – 302 с.

Статья посвящена важной метаязыковой проблеме – моделированию в синтаксисе. Актуализировано три ипостасии понятия **модель**: структурный или функциональный аналог явления; своеобразный метаязык; лингвистическая единица.

Ключевые слова: синтаксис, метаязык, модель, операции отображения и контаминирования образов.

The article deals with important metalinguistic problem of syntactic modeling. Three types of the notion “model” are actualized. They are structural or functional analog of the phenomenon; a kind of metalanguage; certain linguistic unit.

Keywords: syntax, metalanguage, model, the operation of reflection contamination of images.

УДК 811.161.2:371.321

Симоненкова Т.П.

ІНТОНАЦІЙНА ВИРАЗНІСТЬ УСНОГО МОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПОКАЗНИК ЗАГАЛЬНОЇ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті знаходить свій вияв спроба аналізу усного мовлення особистості в комунікативному аспекті.

Ключові слова: мовленнєвий розвиток, мовне чуття, інтонаційна виразність, інтонаційні вправи.

Актуальною проблемою соціальної адаптації особистості є вільне володіння найважливішим засобом спілкування – мовою, зокрема, опанування правил мовної комунікації та виражальних можливостей мови. Суттєву роль, як зазначають науковці, відіграє не сама кількість доступних мовцєві мовних одиниць, але й бездоганне володіння ними, тобто розуміння всіх граней кожної мовної одиниці, розмаїття її лексичних і граматичних значень, семантичних і стилістичних відтінків та цілеспрямоване використання цих її виражальних можливостей.

Сучасна лінгвістика дедалі частіше звертається до всебічного і поглибленого аналізу усного мовлення, його особливостей у комунікативному аспекті, зокрема, його експресивності, дієвості. Найважливішою передумовою високої культури усного мовлення є оволодіння системою на всіх її рівнях – звуковому, лексичному, граматичному і стилістичному. Мовознавцями, психологами, ученими-методистами чимало зроблено у вивченні найменш дослідженої ланки – інтонації мовлення (В.О. Артемов, Л.А. Близниченко, О.Ф. Пилипенко, А.Й. Багмут, Т.О. Ладиженська, Я.М. Стельмахович та ін.).

Завдяки науковим дослідженням можна зробити обґрунтовані узагальнення щодо структури мови, її динаміки і багатогранних функцій